

Máj

Bol raz jeden bohatý mlynár, ktorý mal pod rukou sedem kameňov. Chýr mu šiel ďaleko, lebo ľudia rozprávali o ňom, že dukáty a toliare mýtnicou meriava. A mal ten mlynár i peknú, driečnu ženu, že jej naokolo nebolo páru. Ale mlynára to všetko neveľmi tešilo pre tú príčinu, že nemohol dožiť sa potomka.

Chodieval on každé tri roky raz na ďalekú cestu, aby si opatril nové kamene, a vždy šťastlivo obchodil. Po jeden čas vybral sa zasa. I naložil na voz kameňov, koľko myslel, že ich šesť koni uvládze. Pomaly vracal sa domov. Asi v polceste prišlo mu prejsť jeden strmý briežok. A pred dňom bol suchol hodný dážd'. Len tu veru, ako začal lapať sa do toho briežku, odrazu mu zaviazli všetky štyri kolesá až po samé hlavy do blata. Pošibe kone, ale voz nepohýna sa.

"Bude to," povedá "pekná robota!" - a skočí dolu.

Tu ak hijó, tak hijó, začne rúbať bičom. A šesť mocných koni sa vzoprie znovu, ale voz ani piad' ďalej, iba čo hlbšie viazol.

„Nech si kus vydýchnu, potom ho skorej vytrhnú," myslel si mlynár.

Kone si vydýchli, vzopreli sa znovu z celej sily, ale všetko darmo. Voz len trčal v blate.

Mlynár šibal kone, až ho naveľa všetka trpezlivosť nechala.

"Vari ťa," povedá, "čert drží v tom blate!"

"Ej, veru, aby si vedel, že som tu," ozval sa čert spoza voza.

"Ale čo mi dáš, ak ťa vytiahnem?"

"A čo by si chcel?" opýtal sa mlynár.

"Ja peniaze nechcem, mám ich ako pliev," odsekol čert, "ale daj mi, o čom doma nevieš."

Mlynár, ako dobrý gazda, nazdal sa, že o všetkom doma zná; nuž mu prisľúbil dať, -o čom by neznal.

"Dobre," povie čert, "ale mi na to vydaj písmo!"

Mlynár i na to pristal. Tu čert chytrý, pustil mu krv z malého prsta a mlynár musel podpísať si meno tou krvou. Keď čert raz písmo v hrsti mal, zachytil voz za oje a vytiahol ho ako pierce.

"O dvadsaťštyri rokov prídem si pre moje!" zavolať mlynárovi a zmizol ako hmla.

Mlynár vysadol na voz a dal koňom po vôli stúpať. Ale čo viac blížil sa k domu, to viac myslel a hútal, čo by to mohlo byť, o čom by on doma nevedel. Darma si lámal hlavu, nevyhútal nič, až i pekne-krásne pritiahol do mlyna. Naradovaná žena vybehla mu v ústrety, objala a bozkávala dávno nevideného muža - a on v sladkom objatí milej ženy zabudol na čerta, na sľub a na podpis. Ale ako prah na izbe prekročil, zazrel pri posteli kolísku a v kolíske utešeného chlapčeka. Tu akoby mu najostrejší nôž do srdca vrazil, zdúpnel od laku a obledol ako stena; iba teraz opamätal sa, že bol nechal ženu samodruhú. Pustil sa do plaču a žena i susedia plakali s ním, lebo nazdali sa, že plače od veľkej radosti nad synom tak dávno vyžiadaným. Po chvíli susedia utreli si oči, i žena prestala plakať. Ale minuli dni, minuli mesiace aj roky, a na očiach mlynárových neobschýnali slzy.

Mlynár býval jednostajne smutný a zamračený, nikomu, ani len vlastnej žene nedal pekného slova a na toho pekného chlapca ani len nepodíval sa. Dost' ho neborká žena všakovak zaobchádzala, dost' naprosila sa mu, aby jej povedal, čo takého stalo sa mu. Ale on zakaždým odvrátil sa preč a ako skamenený neodpovedal ani slova.

Chlapec z roka na rok rástol a bol z neho hodný, bystrý šuhaj. Chodil on po školách a všade medzi všetkými býval samý prvý; všade ho mali radi, všade ho nemohli ani dost' prenachváliť, že aký to poriadny a múdry šuhaj. Ale čím bol chlapec starší a čím ho viacej ľudia chválili, otec jeho býval tým smutnejší a vyzeral už len ako dajaká tóna. Keď ho ten jeho syn takého videl, neraz prosil sa mu so zopätými rukami:

"Ach, otec môj drahý, prečože sa, prečo tak na mňa hneváte? Povedzteže mi,, povedzte, v čom by som vám nemal byť po vôli?"

Otca v taký čas zaliali slzy - a to bola všetka jeho odpoveď; odvrátil sa preč a zas len smútil sa a trápil ako drelej.

Po kuse prichodil už dvadsiaty štvrtý rok. To ako tristocentový kameň zaľahlo na mlynárovo srdce a strach ho nadchodil veľiký. V noci mu nedalo ani len oka zažmúriť a vo dne vždy marilo sa mu, že už čert ide s podpisom. Nemohol ďalej vydržať; zavolať ženu a syna a rozpovedal im od počiatku do konca, čo za nešťastie postretlo ho vtedy a vtedy a ako nevedomky zapísal syna čertovi. Matka od ľaku dobre tam neomdlela a pustila sa do náramného plaču. Ale syn nepredesil sa ani ako máčny mak.

"Netrápte sa," povedá, "otec môj drahý, aj vy, matka, neplačte! Vyberiem sa ja s pomocou božou na cestu, azda pošťastí sa mi to peklo vynájsť a ten podpis z čertových rúk vymôcť! Vari som nadarmo do tých škôl chodil?"

Tu zasa nastráchaná matka:

"Božechráň," povedá, "žeby si ty bežal samochtiac čertom do pazúrov. Ja ťa ani na krok od seba nepustím!"

"A už, matka moja," vraví na to syn, "všetko mi jedno, zhynúť tak alebo inak. Ale poručeno bohu, azda i z pekla vymôžem sa. Ani na okamženie ma nezdržujte!"

I veru nedal zdržať sa, ale objal otca, objal matku - a šiel vo meno božie hľadať to peklo.

Išiel on, išiel, kde ho oči viedli, a neobzeral sa veľa, či to vrch, či dolina, až dostal sa do jedných veľikých hôr. Dlho motal sa sem a tam po tých horách, kým neprišiel na jednu čistinu. Naprostred tej čistiny bol dom od spodku do vrchu zo samých človečích hláv, iba navrch štíta ešte jedna chýbala. Predo dvermi domu stál zrutný, ako medveď obrastený strašný chlap, a v ruke držal veľiký kyjak. Milý žiak stápol, keď zazrel ten dom a toho chlapa, ale len kráčať bližšie a poklonil sa pekne:

"Pánboh daj šťastia!"

"Dobre, že ideš, sto hrmených páralo sa cez tvoju dušu!" zareval zruták. "Práve mi chýba ešte jedna hlava dovŕšiť štít; a tá hlava bude tvoja. Prežehnaj sa, hneď si syn smrti! Lebo aby si vedel, ja som Mátaj, a kto dostal sa do mojich rúk, ešte každú dušu vypustil!"

"Ej, nieže tak, nie," prosil sa mu žiak, "veď vám z toho lahodný osoh, keď ma zabijete, ale by ste mi radšej mohli ukázať cestu do pekla."

"Kde? Do pekla?" opytuje sa zadivený zbojník. "Vari by si ty chcel ísť do pekla? A načo?"

"Tak a tak," rozpráva žiak, "otec ma podpísal čertovi, nuž idem, keby som mohol nazad dostať ten podpis."

"To je inšie," preriekol Mátaj, "tak ti darujem život, ale musíš popri svojom aj pre mňa dať vykonať. Dozvedaj sa v tom pekle, aká je tam moja postel', a spýtaj sa, ako by som sa mohol od nej oslobodiť. Prisahaj, že mi to vykonáš a že nazad idúci ohlásiš sa u mňa."

Žiak bol rád a vďačne zložil tú prísahu. Teraz už Mátaj celkom inakšie ukázal sa. Zavolať šuhaja dnu, nachoval ho, napojil ho do dobrej chuti, ešte mu aj do kapsy nakládal.

"No a," povedá, "vezmi si od príhody aj túto šablicu, môže zísť sa ti dakde. A už len šťastlivo putuj!"

Náš šuhaj si šablicu vzal, a keď už na kuse prešiel, Mátaj ešte volal za ním:

"Aleže nezabudni na tú moju postel'! A tadiaľto sa mi vráť!"

Ide on zasa dlho horami, dolami, až navel'a stretol staručičkého žobráka. A to bol anjel.

"Pánboh vám daj dobrý deň, starý otec!" poklonil sa žiak.

"Pánboh daj aj tebe!" zaďakoval staručký. "Kdeže ťa pánboh sprevádza, syn môj, kde?"

"Idem do pekla pre úpis, čo tam otec za mňa dal," povie nato žiak. "Ale už dlho sem i tam blúdím a nikde nemôžem to peklo nájsť. Či by ste vy, starý otec, nenaradili ma?"

"Náradím, syn môj, náradím ťa vďačne; veď ja tu len na teba čakám. Chod' len pravo za tou cestou; prídeš ku samej skale, čo tak odpoly zo zeme trčí. Pri tej skale je vchod do samého pekla. Na pravej strane od skaly vyviera studnička a nad studničkou uvidíš tri šípové prúty. Na ty túto sväteľnicu, do nej si načrieš z tej studničky. Potom tie tri šípové prúty odlom a šibni každým po ráze kdekoli'vek okolo tej skaly. Naraz otvorí sa ti zem. Sväteľnicu a šípy drž mocne! Tak vnídeš dnu a zem za tebou zatvorí sa zasa. Ty už v samom pekle budeš, diať sa tam bude všeličo okolo teba, ale ty neobzeraj sa na to, aby si dáko do strachu neprišiel a neschytili ťa čerti. Keď oni budú oddávať sa do teba, ty ich len tou svätenou vodou krop a len krop a pýtaj si ten úpis! Neboj sa, veď ti ho oni vydajú; nevydržia oni dlho to kropenie. Keď si vykonáš svoje, vráť sa tou istou cestou k zátvore pekla a udri zas každým šípom po ráze, otvorí sa ti hneď a bezpečne vyjdeš von. Teraz chod' zbohom, syn môj, a drž sa, ako som ti prikázal."

Pod'akoval sa žiak staručkému a šiel vo meno božie. Tu príde ku tej skale. A hľa! Napravo studnička a nad ňou tri šípy. Načrel do sväteľnice, šípy odlomil, pošibal zem a peklo otvorilo sa hneď. On vstúpi dnu a tu všade strach a hrôza. Na jednom mieste topila sa smola s olovom nad veľkou vatrou, na druhom mieste čerti hádzali zlých ľudí do tej horúcej smoly, na tret'om zas druhých žeravými kliešťami trhali a mučili. A na všetky strany krik, plač a škripanie zubov týchto preneš'astných. Žiak ale neobzeral sa na to, len rovno stúpал ďalej.

Ako ho čerti tak idúceho videli, hneď zhŕkli sa zo všetkých strán okolo neho, a že čo tu vraj chce? Aby naskutku pobral sa preč! Ale žiak začal ich mocne kropiť a šibať a pritom jednotaj volal:

"Dajte mi moje, dajte mi moje!"

Čerti zvjali sa od bolesti ako hady a vreš'ali strašne:

"Čo sme ti urobili? Čo nás biješ?"

"Budem vás," povedá, "biť, ani vás neprestanem, kým mi nevrátite písmo, čo môj otec na mňa vydal."

A len ich kropí a len ich šibe. Tu tí zas do kriku:

"Ja ho nemám! Ani ja! Ani ja! Jaj, jaj, jaj!" - A to tak radom všetci. Ale on na to nič nedbá, len kropí a šibe:

"Dajte mi moje, dajte mi moje!"

Keď už čerti ďalej tú bolesť vydržať nemohli, začali vykrikovať:

"To písmo akiste tamten krivý Lucifer má! Pýtaj od neho! Pýtaj od neho!"

Žiak obráti sa k tomu krivému a začne ho kropiť a šibať. Ale veru krivý na jeho kropenie a šibanie nič nedbal a štekal proti nemu ak - "nedám" - tak "nedám". I veru na žiaden spôsob dať nechcel, až žiak začal zasa všetkých ostatných dobre kropiť, dobre šibať. Tu tí v hneve vrešťali všetci na toho krivého:

"Dáme ťa na Matajovu posteľ, keď nechceš to písmo vydať."

Krivý, trebárs bol najväčší v pekle, keď počul, že ho chcú na Matajovu posteľ hodiť, preľakol sa náramne - a hneď to písmo zahodil od seba. Žiak ho uchytil a skryl dobre pod pazuchu.

V tej trme-vrme bolo mu zišlo z umu, čo to bol Ma-tajovi sľúbil, ale na šťastie sami čerti upamätali ho na tú posteľ. On si pomyslel, že teraz, priam za horúca, bude najlepšie. Otobôž začne čertov kropiť a šibať. Čerti ak kričia, tak kričia:

"Čože to zasa robíš? Prečo nás už toľko biješ?"

"A budem vás ešte biť, kým mi len neukážete Matajovu posteľ."

"Ej, čo teba do toho?" zblialkol krivý. "Máš už svoje, chod'!"

"Počkaj, veď ju ty ukážeš hneď!" vraví žiak a kropí a šibe celou silou poznovu.

"Tu ju nemáš, tu ju nemáš, chod' ta ďalej!" zoškrekali čerti.

Ide, ide, príde ku druhej bráne. A tá bola zo samého žeravého železa, hen na päť siah páliło od nej.

"Otvor!" zavolá na čerta.

"Kto chce tadnu, nech si otvorí," povie čert.

Žiak mu frkol medzi oči svätenej vody a čert zjajkol od ukrutnej bolesti, i vylúčil sa na sto siah do výšky. Keď nazad padol, vyhrabal z popola kľúče a otvoril bránu. Žiak vníde dnu; tu všetko plameňom blčalo, ale spáliť sa nič nemohlo. Iba čerti pražili sa a skučali, až človeka mráz prejímal. Ale kam žiak kročil, tam všade plameň hasol.

"Či tu Matajova posteľ?" opýtal sa.

"Nie!" zoškrekali čerti. "Ešte o bránu ďalej!"

Ide zasa, ide, príde ku tretej bráne, čo zo samých ohnivých hadov upletená bola. A tí hadi len tak sipeli, jazyky vyplazovali a plameň im blnkal z pyskov.

"Otvor!" zavolá na čerta.

"Kto chce tadnu, nech si otvorí," povie čert.

Žiak mu frkne medzi oči; naraz vylúčil sa na tristo siah, a keď dolu padol, vyhrabal z popola kľúče a otvoril bránu. Žiak vstúpil smelo dnu a spýtal sa:

"Či tu Matajova posteľ?"

Tu mu ju ukázali hneď pri samej bráne. Jeden jej roh ešte von trčal. Mátaj mal ešte len jedného človeka zabiť a bola by celá pošmykla sa tadnu. Žiak dobre z nôh nespadol, taká strašná ukázala sa mu tá posteľ. To len tak voľačo na nej ihalo ako oheň alebo voda, ale to nebolo ani oheň ani voda. I vytiahol tú šablicu, čo mu Mátaj od príhody dal. A mihne len tak v povetrí ponad tou posteľou, a tu iba rukoviatka z nej ostala mu v ruke.

"Ej, Mátaj, Mátaj, veru tebe nechýrno bude ležať tuto!" vzdychol si žiak a potom opýtal sa, ako by Mátaj oslobodiť sa mohol od tej postele?

"To ti nepovieme," stavali sa čerti.

"Nepoviete?" zavolať žiak a začal ich kropiť a šibať.

"Jaj, povieme ti, povieme; len nám už daj pokoj," škrečali čerti.

"Nuž akože vyslobodí sa?"

"Nuž akože vyslobodí sa!" začal jeden čert nasilu a každé slovo viazlo mu v gágore. "Vyslobodí sa, keď - keď - ale či ty to musíš vedieť?"

Žiak mu zahrozil svätelnicou a čert štekal ďalej:

"Keď na tej vysokej skale, skade na ľudí striehol, holými palci jamu vyhrabe a zasadí do nej ten kyjak, ktorým ľudí ubíjal. Potom musí z tej studničky, z ktorej najviac píjaval vodu, v ústach holokolenáčky a hololak-t'ačky na tú skalú nosiť a ten kyj polievať. Ak kyj prijme sa mu a obrodí, nuž oslobodí sa Mátaj, ale inak nie!1"

Žiakovi viac nebolo treba vedieť; neobzeral sa ďalej po čertoch, ale poberal sa naspäť. Prešiel tretiu aj druhú bránu, a keď k prvej prišiel, šibol zas po ráze každým šípom. Brána otvorila sa hneď a on šťastlivo dostal sa na biely svet.

Staručký pri studničke čakal a sotvaže zazrel žiaka prichádzať, hneď ozval sa peknými rečami:

"No, syn môj, akože vodilo sa ti?"

"Oj, dobre, starý otec, dobre! Podpis otcov je tu. Aj Mátaj ovi som vykonal, o čo ma žiadal. Tu vám oddávam svätelnicu aj tieto tri šípy - a ďakujem vám pekne za dobrú pomoc."

"Nie mne ďakuj," povie staručký, "ale ďakuj bohu, lebo aby si vedel, on sám poslal ma sem, aby som ti bol na pomoci. No, a teraz už chod' s pánombohom šťastlivo domov!"

A sotva to doriekol, zmizol mu spopred očí. Tu žiak padol na kolená a vzdychol vd'ačným srdcom k bohu, že ho vytrhol z večitej skazy! Potom pobral sa a stúpал po tej istej ceste naspäť.

Ešte bol na dobré strelenie od Matajovho domu, už tento volal proti nemu:

"No, akože je? Či si vykonal svoje i moje?"

"Vykonal, vykonal!" ozval sa mu žiak, a keď bližšie prišiel, začal mu rozkladať.

"Tu je, hľa, otcov podpis a aj tvoju posteľ som videl, ale tú ti veru nežičím. To len tak trasie sa na nej ako oheň lebo voda, ale je to ani oheň ani voda. Vidiš, z tvojej šable, len raz mihol som ponad tú posteľ, iba táto ru-koviatka tu! Neznám živo, kde šabl'a skapala."

Tu Mátaja prejal strach. Obledol ako stena, kyjak mu z ruky vypadol, ruky zložil a, hádam, prvý raz vo svojom živote vzdychol:

"Ach, bože, bože!"

Slzy ho zaliali a hodnú chvíľu mlčal. Potom obrátil sa ku žiakovi a opýtal sa ho:

"A dozvedel si sa, ako by ešte oslobodiť som sa mohol od tej postele?"

"Takto," začal mu vykladať žiak. "Musíš na tej skale, z ktorej striehol si na ľudí, holými palci jamu vyhrabať a do nej svoj kyjak, ktorým si ľudí ubíjal, zasadiť. Potom z tej studničky, čo si z nej najviac píjaval, holokolenáčky a hololakť'ačky budeš nosiť vodu v ústach a kyjak polievať. Keď prijme sa ti a obrodí, tak si od tej postele oslobodený, ale ak nie, zatratený si na večné veky."

Mátaj to všetko pozorne vypočúval, a keď žiak prestal hovoriť, ďakoval mu veľmi, že prísahu splnil.

"A teraz," povedá, "pod máličko za mnou!"

Tu ho viedol chodníkom, až prišli na samý vrch vysokej, machom obrastenej skaly. A Mátaj ohlásil sa:

"Toto je tá skala. Tuto mám tento môj kyjak posadiť. Ale by som rád vedieť, na aký stav hotuješ sa ty."

A žiak mu odpovedal:

"Ja posvätim sa len bohu - budem kňazom."

"No, keď je tak," ohlásil sa Mátaj, "nechže bude tak! Jestli mi to dá pánboh, že prijme sa mi tento kyjak, budem vedieť, že po smrti prídem do neba. A ty mi sľúb, že ma ešte prídeš na toto miesto opáčiť, a ak bude treba, aj ospovedať."

Žiak mu to prisľúbil a s tým rozlúčili sa.

Tu hneď Mátaj kľakol na kolená:

"Ach, bože, pomáhajže!" zhlboka vzdychol a začal palcami do skaly hrabať.

Bolaže to radosť, keď žiak prišiel domov, keď otec a mat' uvítali syna! Ani nemohli dosť naobjímať a nabož-kávať sa ho. Ale on nemeškal dlho doma; šiel dokončiť školy a stal sa kňazom. Ako kňaz, pre svoju múdrosť a pobožnosť, dosť skoro prišiel do chýru a tak dostal sa na hodnosť biskupa.

Dávno už rodičia jeho práchniveli v hrobe. I sám biskup bol už šedivý ako holub a mladé časy marili sa mu pred očami už len ako dávny sen. Vybral sa on raz, ako to biskupi mali vo zvyku, po svojom biskupstve cirkvi prezerat'. Rozumie sa, že na koči. Ale dáko zmýlili si cestu a zablúdili do jedných hôr. Tu ho zarazila utešená vôňa jablák.

"Chod'," povie si jednému sluhovi, "vyhľadaj tie voňavé jablká a dones mi z nich dakoľko!"

Sluha skočil a po chvíli prišiel k širokej jabloni, na ktorej krásne červené jablká viseli. Ako chcel z nich odtrhnúť, tu počuje volať:

"Netrhaj, nesadils!" Ale nikoho nevidel. Sluha v strachu bežal nazad a povedal biskupovi, čo počul. Biskup poslal druhého sluhu po tie jablká. Ako tento načahoval sa, i tomu ohlásilo sa: "Netrhaj, nesadils!"

Ale tento bol smelší, horko-t'ážko, ale predsa len odtrhol jedno jablko. A tu mu z neho krv dolu rukou tečie. Šmarí jablko na zem a obzerá sa dookola. Tu zazrie na boku človeka s dlhou šedivou bradou, nohy mal len po kolená a ruky po lakte a bol celkom machom obrastený. Sluha, udivený, letel ako bez duše ku koču a "takto i takto" rozpovedal vec.

Len teraz opamätal sa biskup. Zišiel z koča a šiel samotný k Matajovi. Mátaj zodvihol hlavu z machu a biskup opýtal sa ho:

"Nuž, Mátaj, či ty ešte žiješ?"

"Ach, žijem, žijem," zašeptal tento. "Ved' azda vieš, čo si mi bol sľúbil. Ach, ospovedaj ma, ospovedaj!"

Tu zložil dovedna kýptiky a začal vykladať svoje hriechy: "Zabil som brata!" Vtom hneď odpadlo jedno jablko, premenilo sa na holúbka a holúbok letel do neba. Tak vyznal sestru a druhých z rodiny i všetkých, čo po-márnil. Zakaždým odpadlo jablko a z jablka vyletel holúbok. A Matajovi odľahúvalo na duši, akoby mu po cente odber al.

Už všetky jablká poodpadávali, len v samom vrchov-ci viseli ešte dve najväčšie. Mátaj prestal menovať a len díval sa a díval do toho vrchovca. Biskup nazdal sa, že hádam myslí a chce opamätať sa, nuž mu dal za chvíľu pokoj. Ale keď Mátaj len nehovoril a nehovoril ďalej, biskup spýtal sa ho: "No kohože si ešte zabil?"

"Ach, to už nepoviem, to už nemôžem povedať."

"Keď nepovieš," ohlásil sa biskup, "daromné ti je všetko, lebo kým nepriznáš sa aj k poslednému hriechu, neprijme ťa pánboh na svoju milosť."

"Ach, bože, zmiluj sa!" vyriekol s'ážka Mátaj. "Jeden je otec a druhá mať!"

Tu odpadli aj tie dve jablká a z nich dva holúbky leteli do neba. Biskup dal rozhrešenie Matajovi a tento v tom okamžení skončil. Ešte raz prežehnal ho biskup, a ako riekol "amen", mŕtvy premenil sa tiež na holuba a letel za ostatnými do neba.

Po skončenej práci biskup šťastlivo vrátil sa domov. Ale ako do izby vkročil, spadol z nôh a dušu poručil aj on pánu bohu.